

DOI: 10.5604/01.3001.0054.3064

Jacek Kiera

Szkoła Doktorska w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach
Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych
e-mail: jacek.kiera@us.edu.pl
ORCID: 0000-0002-6372-6867

Wojna o pamięć czy propaganda: Polityka historyczna jako przedmiot stosunków polsko-rosyjskich

STRESZCZENIE

Pojęcie propagandy historycznej łączy w sobie elementy terminów propaganda i polityka historyczna. Propaganda jest systematycznym wysiłkiem sprowadzającym się do kształtowania opinii społecznej w celu wpływania na jej postawy wobec określonej idei lub grupy. Z kolei polityka historyczna łączy wydarzenia z przeszłości z celami politycznymi, starając się wpłynąć na percepcję historii. Polityka historyczna jest więc interpretacją przeszłości w celach politycznych, niedążącą do obiektywizmu czy prawdy historycznej. Pozostaje częścią działań wielu państw, w tym Federacji Rosyjskiej w ramach prowadzonej przez Kreml wojny informacyjnej.

Wojna informacyjna nie posiada jednej powszechnie akceptowanej definicji, będąc interpretowana różnie przez badaczy w Rosji oraz na Zachodzie. Zachodnie definicje skupiają się na militarnym, strategicznym, operacyjnym i taktycznym wykorzystaniu informacji, podczas gdy Rosja traktuje wojnę informacyjną jako wszechstronną kampanię wywierania wpływu, nieograniczoną tylko do czasu wojny. Rosyjska strategia skupia się więc na dezorientacji i paraliżu przeciwnika w znaczeniu *sensu largo*, w przeciwieństwie do zachodniego modelu opartego na przekonywaniu do danych treści. Rosyjskie działania w obszarze informacyjnym, takie jak rozpowszechnianie dezinformacji za pomocą różnych mediów, mają na celu realizację konkretnych interesów politycznych, często poprzez fałszowanie historii i manipulowanie opinią publiczną.

Historia w stosunkach polsko-rosyjskich jest jednym z kluczowych problemów. Rosyjska perspektywa skupia się na takich kwestiach jak brak wdzięczności Polski za wyzwolenie przez Armię Czerwoną oraz ważnych wydarzeniach historycznych, takich jak wojna polsko-bolszewicka. W relacjach bilateralnych zarysowuje się również spór dotyczący II wojny światowej, w którym Rosja dąży do minimalizacji odpowiedzialności Związku Radzieckiego za wybuch wojny i podkreślenia swojej roli jako wyzwoliciela Europy. Jednocześnie lansowana jest teza o kluczowej roli Polski jako państwa odpowiedzialnego za rozpoczęcie konfliktu. Kreml prowadzi politykę historyczną w wymiarze międzynarodowym, kształtując w tym kontekście negatywny obraz Polski. Działania te mają na celu ideologiczną konsolidację społeczeństwa rosyjskiego oraz wzmacnianie pozycji międzynarodowej Rosji.

Słowa kluczowe: polityka historyczna, propaganda, rosyjska wojna informacyjna, polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej wobec Polski, stosunki polsko-rosyjskie.

Wstęp

Wpływ historii na współczesne stosunki międzynarodowe jest niezaprzeczalny. Narody kształtują swoją tożsamość na podstawie doświadczeń z przeszłości, a historia jest integralną częścią polityki zagranicznej wielu państw. Stosunki polsko-rosyjskie są jednym z najbardziej złożonych zagadnień w Europie Środkowo-Wschodniej, a długa i burzliwa historia pomiędzy tymi dwoma krajami pozostaje źródłem licznych sporów. Elementem tego konfliktu jest wykorzystanie propagandy historycznej przez Federację Rosyjską jako narzędzia w celu realizacji swoich interesów wobec Polski¹.

Realizowaną przez państwo politykę zagraniczną za pośrednictwem polityki historycznej należy powiązać z zagadnieniem wojny informacyjnej. Choć ma ona niezwykle długą historię, to szersze zainteresowanie jej tematyką nastąpiło wraz z aneksją Półwyspu Krymskiego w 2014 roku, rosyjską ingerencją w wybory prezydenckie w USA w 2016 roku, a ostatecznie w związku z pełnowymiarową agresją Kremla na Ukrainę w 2022 roku. Polska również pozostaje celem prowadzonej przez Rosję wojny informacyjnej, a niezwykle istotnym jej elementem jest polityka historyczna². Stosunki dwustronne tych państw są w sposób szczególnie nacechowane wspólną, często niezwykle bolesną historią³. Nie może zatem dziwić fakt, że jest ona wykorzystywana w ramach polityki zagranicznej prowadzonej przez Moskwę wobec Polski. Propaganda historyczna jest kluczowym narzędziem w wojnie o pamięć. Obejmuje ona zarówno selektywną prezentację wydarzeń historycznych, jak i reinterpretację faktów, aby wpasować je w narrację zgodną z interesami rosyjskiej polityki zagranicznej. Szczególnie kontrowersyjne są próby rozmycia odpowiedzialności za pewne tragiczne wydarzenia, takie jak zbrodnia katyńska, czy też manipulacje dotyczące okoliczności wybuchu II wojny światowej. Działania te mają na celu osłabienie pozycji Polski na arenie międzynarodowej i podważenie jej wiarygodności jako partnera politycznego.

W artykule analizowana jest rola propagandy historycznej w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej. W dobie narastających napięć międzynarodowych i zaostrzającej się rywalizacji politycznej manipulacja historią stała się nie tylko kwestią stosunków polsko-rosyjskich, ale także elementem szerszej strategii wpływu na Europę Środkową i Wschodnią. Nie można również pominąć roli, jaką odgrywa propaganda historyczna wewnątrz samej Federacji Rosyjskiej. Kreowanie i utrzymanie antypolskiego nastroju w społeczeństwie rosyjskim służy wzmocnieniu jedności wewnętrznej i akceptacji działań rządu na arenie międzynarodowej. Wykorzystanie historii w celu kształtowania tożsamości narodowej społeczeństwa oraz jego jednoczenie wokół tych zagadnień jest powszechne w dzisiejszym świecie i wywołuje zrozumiałe pytania dotyczące długoterminowych skutków tej strategii, stąd też powyższe założenia stały się podstawą przeprowadzonych badań.

Celem artykułu jest określenie uwarunkowań, charakteru oraz implikacji polityki historycznej jako narzędzia polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Ponadto jest nim

¹ K. Wóycicki, M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce. Program Bezpieczeństwo i Obronność*, Warszawa 2017, <https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/RAPORT-Rosyjska-wojna-dezinformacyjna-przeciwko-Polsce.pdf> (dostęp: 24.03.2023), s. 11–13.

² *Historia jako instrument polityki zagranicznej Rosji*, Portal Spraw Zagranicznych, <https://psz.pl/115-strefa-wiedzy/historia-jako-instrument-polityki-zagranicznej-rosji> (dostęp: 24.03.2023).

³ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992–2015*, Katowice 2016, s. 66–67.

zrozumienie roli propagandy historycznej jako instrumentu polityki zagranicznej Rosji wobec Polski oraz identyfikacja jej wpływu na stosunki bilateralne, ze szczególnym uwzględnieniem polskiego punktu widzenia na działania podejmowane przez Kreml. Zgodnie z przyjętą hipotezą badawczą Rosja wykorzystuje wydarzenia historyczne – w szczególności te dotyczące II wojny światowej – w celu realizacji swoich interesów względem Polski, co sprowadza się do kontroli narracji historycznej w skali globalnej, afirmacji roli mocarstwa jako zwycięzcy II wojny światowej oraz kształtowania własnej tożsamości narodowej.

W badaniach wykorzystano następujące metody: analizę treści, analizę dyskursu politycznego oraz gęsty opis. Główną metodą badawczą była analiza treści w kształcie zaproponowanym przez E. Babbiego, a więc umożliwiająca udzielenie odpowiedzi na pytanie „kto mówi, co, do kogo, dlaczego, jak i z jakim skutkiem?”⁴. Przy jej użyciu przeanalizowano wybrane dokumenty, publikacje oraz wypowiedzi decydentów politycznych dotyczące rosyjskiej polityki historycznej wobec Polski. Celem było zidentyfikowanie kluczowych motywów i narracji wykorzystywanych przez Kreml. Metoda analizy dyskursu politycznego pozwoliła wpisać otrzymane wyniki badań w relacje polsko-rosyjskie oraz ukazać, w jaki sposób polityka historyczna Kremla jest tworzona, rozpowszechniana oraz jak wpływa na stosunki bilateralne. Gęsty opis zastosowano w roli pomocniczej w celu omówienia znaczenia, symboliki i kontekstu społeczno-politycznego omawianych wydarzeń historycznych. Badania oparto na analizie materiałów źródłowych, w tym przekazów medialnych, wypowiedzi polityków oraz publikacji naukowych.

Propaganda historyczna jako przedmiot działalności Federacji Rosyjskiej

Aby zrozumieć zjawisko propagandy historycznej jako przedmiotu działalności Federacji Rosyjskiej, należy w pierwszej kolejności dokonać zarysowania terminów „propaganda” oraz „polityka historyczna”. Jedną z najbardziej rozpowszechnionych definicji propagandy zaproponował ojciec *public relations* E. L. Bernays, który stwierdził, że jest ona „konsekwentnym, trwałym wysiłkiem tworzenia lub kształtowania wydarzeń w celu wpłynięcia na stosunek społeczeństwa do jakiegoś przedsięwzięcia, idei lub grupy”⁵. W. W. Bidelle stwierdził, że „pod wpływem propagandy, każda jednostka zachowuje się tak, jak gdyby jej reakcje były wynikiem jej własnej decyzji. Wiele jednostek można zmusić do takiego samego zachowania, przy czym każdą pozornie kierują jej własne sądy”⁶. Wreszcie inny badacz J. Ellul wskazał, że propaganda to „zestaw metod stosowanych przez zorganizowaną grupę, która chce doprowadzić do czynnego lub biernego udziału ludzkich mas, wśród których dochodzi do wytworzenia jedności psychicznej w wyniku manipulacji i włączenia do organizacji”⁷. Po zakończeniu II wojny światowej termin propaganda przestał być powszechnie stosowany, również przez badaczy, z uwagi na jego pejoratywny charakter. Zaczęto natomiast stosować termin komunikowanie polityczne, który miał zdecydowanie

⁴ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004, s. 342.

⁵ E. L. Bernays, *Propaganda*, New York 1928, s. 25.

⁶ B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2007, s. 204.

⁷ J. Ellul, *Propaganda: The formation of mens attitudes*, New York 1973, s. 61.

neutralne zabarwienie⁸. Nie zmienia to jednak faktu, że propaganda, bez względu na stosowane nazewnictwo nadal pozostaje propagandą.

Kolejnym zagadnieniem jest polityka historyczna. Wywodzi ona swoją genezę z polityki niemieckiej prowadzonej w latach osiemdziesiątych XX wieku, a samo pojęcie zostało po raz pierwszy użyte przez historyka Ch. Meiera w 1986 roku. Termin wszedł do języka publicystyki oraz był wykorzystywany do opisywania bieżących tematów politycznych, zyskując jednak negatywne konotacje. Niejednokrotnie krytykowano samo pojęcie, zaznaczając, że łączenie tych dwóch dziedzin nie jest możliwe. Badacze mający za przedmiot historię powinni bowiem kierować się przede wszystkim obiektywizmem i dążeniem do prawdy, co w sposób jawny stoi w sprzeczności z charakterem działalności politycznej⁹. Należałoby zatem rozważyć, czy fortunniejszym nie byłoby szersze zastosowanie terminu polityka pamięci, w ramach którego nie chodzi o dokonanie prawdziwych ustaleń, lecz wykorzystanie ich w celu realizacji konkretnego celu politycznego¹⁰. Warto jednak przytoczyć spostrzeżenie T. Tokarza, który zauważył, że „w każdej historii odcisnięte jest piętno indywidualności autora. Historyk przystępuje do badań z pewnym bagażem doświadczeń. Jego umysł nie jest czystą, niezapisaną kartką. Obrazy obecne w narracjach są niejednokrotnie pochodną określonych założeń (co do świata, człowieka, przeszłości) przyjmowanych, mniej lub bardziej świadomie, przez ich autorów”¹¹.

Pozostając na gruncie terminu „polityka historyczna”, S. Bieleń zdefiniował go jako składnik marketingu politycznego, E. Ponczek jako sposób prowadzenia polityki, natomiast A. Miller uważa, że jest to zestaw narzędzi, którymi politycy starają się uwiarygodnić interpretacje wydarzeń historycznych¹². E. Wolfrum uważa, że jest to „pole aktywności i polityki, na którym rozmaici polityczni aktorzy przypisują przeszłości konkretne interesy polityczne, a następnie walczą o ich akceptację wśród opinii publicznej”¹³. Wydaje się, że najtrafniejszą definicję omawianego pojęcia sformułowali B. Bouvier i M. Schneider, którzy uznali politykę historyczną za „świadome wspieranie pamięci o konkretnych wydarzeniach, procesach i postaciach historycznych z politycznym zamiarem i w celach politycznych”¹⁴. W jednej jednak kwestii badacze są całkowicie zgodni – polityka historyczna nie zajmuje się historią (czyż zajmują się tylko historycy), a wyłącznie interpretacją wydarzeń dla uwiarygodnienia określonej myśli politycznej.

Zestawiając omówione wyżej pojęcia, możemy wyprowadzić z nich termin „propaganda historyczna”. Łączy on w sobie wybrane elementy powyższych zagadnień, tworząc instrument polityki zagranicznej umożliwiający oddziaływanie na środowisko międzynarodowe przy użyciu odpowiednio zinterpretowanych wydarzeń historycznych – zgodnych z założeniami

⁸ B. Dobek-Ostrowska, J. Frasz, B. Ociepa, *Teoria i praktyka propagandy*, Wrocław 1997, s. 32.

⁹ K. Kaćka, *Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia, mechanizmy działania – przykład Polski*, [w:] *Narracje pamięci: między polityką a historią*, red. K. Kaćka, J. Piechowiak-Lamparska, A. Ratke-Majewski, Toruń 2015, s. 63–64.

¹⁰ E. Ponczek, *Od metaforycznej polityzacji pamięci zbiorowej do refleksji teoretycznej dotyczącej polityki historycznej*, „Studia Politologiczne” 2015, Vol 37, s. 199–215.

¹¹ T. Tokarz, *Problem subiektywizmu w konstruowaniu narracji historycznej*, „Kultura i Historia” 2005, nr 8/2005, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/pl/archives/204> (dostęp: 23.03.2023).

¹² A. Barynkin, *Kwestie polityki historycznej we współczesnych stosunkach polsko-rosyjskich* [w:] *Polska i Rosja w zmieniającej się Europie*, red. K. A. Wojtaszczyk, I. N. Novikova, Warszawa 2022, s. 290–291.

¹³ K. Kaćka, *Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia...*, op. cit., s. 65.

¹⁴ Ibidem, s. 65.

decydentów politycznych. Działalność taka nie ma na celu dokonywania prawdziwych ustaleń na potrzeby badań naukowych oraz przyszłych pokoleń, lecz świadome rozpowszechnianie wizji co do interpretacji określonych wydarzeń historycznych na użytek polityczny¹⁵.

Propaganda historyczna stanowi zorganizowaną działalność wielu państw na świecie – w tym Federacji Rosyjskiej – będąc istotnym elementem prowadzonej polityki zagranicznej. W tym kontekście E. Ponczek przytacza słowa rosyjskiego autora M. Pokrowskiego¹⁶, który stwierdził, że historia to „polityka robiona wstecz”¹⁷. Dalej stwierdza, że chodzi o politykę wobec przeszłości, w trakcie której „doszłoby do posługiwania się w znacznej mierze subiektywnie dobranymi przekazami o przeszłości, a więc nie zawsze prawdziwymi informacjami historycznymi. Służyłyby one wyłącznie realizacji aktualnych, a także przyszłych celów politycznych”¹⁸. J. Darczewska wskazuje natomiast na funkcjonujące w Rosji pojęcie wojny pamięci, które stanowi zamiennik dla zachodnich terminów, takich jak „polityka historyczna” oraz „polityka pamięci”¹⁹. Należy również zauważyć, że koncepcje rosyjskie są w tym zakresie zdecydowanie szersze niż na Zachodzie. Po pierwsze, wojny pamięci są nie tylko domeną historyków, ale również częścią kampanii oddziaływania informacyjnego. Po drugie, według Rosjan polityka historyczna w ujęciu zachodnim ma przede wszystkim negatywne konotacje, wynikające z jej celów, jakim jest konfrontacja z Rosją. Po trzecie, polega na stosowaniu technik propagandowych w celu zniekształcenia obrazu wydarzeń i interpretowania ich pod konkretną myśl polityczną bądź ideologiczną²⁰.

W literaturze wielokrotnie wskazywano na adresowanie propagandy historycznej Kremla do rosyjskiego społeczeństwa, jednak istotnym wektorem pozostaje również zagranica. Warto zauważyć, że rosyjska propaganda historyczna jest „realizowana z wykorzystaniem mediów o zasięgu międzynarodowym (jak wielojęzyczna telewizja RT czy agencja informacyjna Sputnik), organizacji pseudopozarządowych (GONGO), części zagranicznych środowisk akademickich, agentów wpływu, kultury popularnej, wreszcie trolli i botów działających w sieciach społecznościowych”²¹. Nadrzędną rolę wobec powyższych podmiotów pełnią jednak instytucje podległe władzy na Kremlu, która jest źródłem przyjętych w Rosji prawd historycznych. Tak zwani aktorzy pamięci są wyposażeni w szeroki zasób instrumentów pozwalających im oddziaływać na społeczeństwo z dogodnej dla siebie pozycji. Ich działania pozwalają na utrwalanie powielanych prawd historycznych stosownie do aktualnych potrzeb politycznych oraz w celu konsolidacji wspólnoty narodowej²².

¹⁵ Zob. szerzej: L. Pietrzak, B. Cichocki, *Propaganda historyczna Rosji w latach 2004–2009*, Warszawa 2009.

¹⁶ M. Pokrowskij to „historyk, marksista, członek Akademii Nauk ZSRR. W latach 1918–1932 odpowiedzialny za politykę edukacyjną rządu. Kierował również sowieckimi archiwami. Autor podstawowych dzieł historiografii marksistowskiej i podręczników nauczania”. Źródło: Ibidem, s. 6.

¹⁷ E. Ponczek, *Od metaforycznej polityzacji pamięci zbiorowej...*, op. cit., s. 193.

¹⁸ Ibidem, s. 193.

¹⁹ J. Darczewska, „Wojny pamięci”: historia, polityka i służby specjalne Federacji Rosyjskiej, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2019, nr 20/19, s. 13.

²⁰ Ibidem, s. 36–37.

²¹ M. Domańska, J. Rogoża, *Naprzód, w przeszłość! Rosyjska polityka historyczna w służbie „wiecznego” autorytaryzmu. Raport OSW*, Warszawa 2021, s. 50.

²² A. Jach, *Pamięć historyczna jako przejaw polonocentryzmu w spojrzeniu na historię relacji polsko-rosyjskich* [w:] *Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2017, s. 130–131.

Wojna informacyjna jako instrument polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej

Termin „wojna informacyjna” nie doczekał się jednej definicji, co jest spowodowane wielością płaszczyzn, na których może występować. W terminologii zachodniej wskazuje się, że wojna informacyjna to działania prowadzące do „zdobycia lub wykorzystania zasobów informacyjnych”²³. Jest to też „ofensywne i defensywne używanie informacji i systemów informacyjnych, by wykorzystywać, psuć i niszczyć informacje i systemy informacyjne przeciwnika, chroniąc zarazem własne informacje i własne systemy”²⁴. Definiowana jest również jako „rywalizacja na poziomie strategicznym, operacyjnym i taktycznym w całym spektrum pokoju, kryzysu, eskalacji kryzysu, konfliktu, wojny, zakończenia wojny i rekonstrukcji/odbudowy, prowadzona między konkurentami, przeciwnikami lub wrogami przy użyciu środków informacyjnych do osiągnięcia swoich celów”²⁵. Przytoczone definicje mają charakter uniwersalny i nie odpowiadają koncepcjom formułowanym w Rosji.

Rosyjskie postrzeganie wojny informacyjnej jest zdecydowanie szersze niż to w koncepcjach zachodnich. K. Giles wskazał, że „hasło «wojna informacyjna» (*informatsionnaya vojna*) w glosariuszu kluczowych terminów z zakresu bezpieczeństwa informacyjnego opracowanym przez Akademię Wojskową Sztabu Generalnego wyraźnie rozróżnia definicję rosyjską – wszechstronną i nieograniczoną do czasu wojny – od zachodniej – ograniczonych, taktycznych operacji informacyjnych prowadzonych podczas działań wojennych”²⁶. Dalej zauważył, iż „w niektórych zachodnich definicjach wojskowych istnieje ryzyko, że będą one ograniczone do oszustwa, polegającego na dostarczeniu dowódcy wojskowemu przeciwnika fałszywych informacji operacyjnych, na których może oprzeć swoją decyzję. Zamiast tego rosyjskie podmioty państwowe i niepaństwowe wykorzystują historię, kulturę, język, nacjonalizm i inne czynniki, aby prowadzić wzmocnione cybernetycznie kampanie dezinformacyjne o znacznie szerszych celach”²⁷. J. Darczewska stwierdziła, że „nie mieszczą się one w żadnej z definicji terminów przyjętych na Zachodzie. Terminy «wojna cybernetyczna», «wojna informacyjna» czy «wojna sieciowa» mają w Rosji zdecydowanie odmienny zakres pojęciowy. Tylko nieliczni teoretycy rozróżniają *cyberwar* i *netwar*, przeciwstawiając technologiczny i społeczny wymiar wojen IV generacji. Dotyczy to jednak z reguły publikacji omawiających zachodnią literaturę przedmiotu, w zdecydowanej większości rosyjscy autorzy pod pojęciem „wojna informacyjna” rozumieją oddziaływanie na masową świadomość w międzypaństwowej rywalizacji systemów cywilizacyjnych w przestrzeni informacyjnej, wykorzystujące szczególne sposoby kontroli nad zasobami informacyjnymi, a używane w charakterze «broni informacyjnej»”²⁸. Rosyjska teoria wojen informacyjnych odnosi się do „działań (politycznych, gospodarczych, społecznych, militarnych, wywiadowczych, kontr-

²³ D. E. Denning, *Wojna informacyjna i bezpieczeństwo informacji*, Warszawa 2002, s. 23.

²⁴ V. Volkoff, *Krótką historia dezinformacji. Od konia trojańskiego do Internetu*, Bielany Wrocławskie – Kobierzyce 2022, s. 235–236.

²⁵ M. C. Libicki, *What is information warfare?*, Washington D.C. 1995, s. 4.

²⁶ K. Giles, *The Next Phase of Russian Information Warfare*, Riga 2016, s. 2.

²⁷ Ibidem, s. 2.

²⁸ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej Operacja Krymska – studium przypadku*, „Punkt Widzenia” 2014, nr 42, s. 12.

wywiadowczych, dyplomatycznych, propagandowych, psychologicznych, informatycznych, technologii komunikacyjnych, edukacyjnych i in.)²⁹.

Trafne spostrzeżenie w omawianej materii poczynił R. Bebbler, pisząc, że Rosjanie wykorzystują informacje do „dezorientacji, paraliżu i przewrotu, w przeciwieństwie do amerykańskiego/zachodniego modelu, który wykorzystuje informacje do przekonywania”³⁰. E. Lucas i P. Pomerantsev wskazują, że celem rosyjskiej wojny informacyjnej „nie jest przekonanie czy perswazja, ale raczej podważenie. Zamiast pobudzać odbiorców do działania, stara się utrzymać ich w stanie zawieszania i dekoncentracji, pasywności, paranoi. [...] Jest to taktyka stosowana w celu dezorganizacji i zdemoralizowania przeciwnika. Toczy się w sferze percepcji i umysłów ludzi. Trwa zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie wojny. Rosyjska dezinformacja jest rozpowszechniana zarówno jawnie – za pośrednictwem obcojęzycznej telewizji (zwłaszcza wielojęzycznej RT) i samozwańczej agencji informacyjnej Sputnik International – jak i potajemnie, przy użyciu pozornie niezależnych dziennikarzy, ekspertów i komentatorów”³¹.

Obserwujemy postępującą *weaponizację* informacji, która staje się narzędziem czy też bronią używaną poniżej granicy otwartego konfliktu zbrojnego³². Wojna informacyjna jest instrumentem prowadzonej przez Kreml polityki zagranicznej. Szeroko rozumiana infosfera pozostaje środowiskiem walki, w którym informacja jest zarówno celem ataku, jak i jego środkiem³³. Koncepcje rosyjskie są widoczne w podejmowanych przez Rosję działaniach w globalnej przestrzeni informacyjnej. Zauważalne jest zwiększenie obecności rosyjskich podmiotów realizujących kampanie z zakresu oddziaływania informacyjnego, przede wszystkim przy użyciu portali informacyjnych. Publikowane przez nie treści są zgodne z aktualnie prowadzoną przez Kreml polityką zagraniczną, stanowiąc tym samym środek jej realizacji. Odnosząc powyższe kwestie do poruszanego problemu, warto zauważyć, że „narracja fałszująca historię to ważny element rosyjskich środków aktywnych, w tym wojny informacyjnej ukierunkowanej na manipulowanie opinią publiczną i decyzjami elit politycznych poprzez tzw. sterowanie refleksyjne”³⁴.

Propaganda historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich

Polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich pozostaje jedną z najistotniejszych kwestii spornych w relacjach bilateralnych. Po stronie Moskwy jak i Warszawy można wyróżnić wiele problemów w relacjach dwustronnych, jednakże niewiele z nich wywołuje tyle emocji oraz nie traci na aktualności, jak wspólna historia. Trafne spostrzeżenie w tym

²⁹ Ibidem, s. 10.

³⁰ R. Bebbler, *Information War and Rethinking Phase 0*, „Journal of Information Warfare” 2016, Vol. 15, Issue 2, s. 44.

³¹ E. Lucas, P. Pomerantsev, *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe. A Report by CEPA's Information Warfare Project in Partnership with the Legatum Institute*, Washington 2016, s. 5.

³² P. Antonovich, *Cyberwarfare: Nature and Content*, „Military Thought” 2011, Vol. 20, No. 3, s. 35–43.

³³ T.R. Aleksandrowicz, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa w ujęciu systemowym. Budowanie zdolności defensywnych i ofensywnych w infosferze*, Warszawa 2021, s. 32–49.

³⁴ Ibidem, s. 50.

zakresie poczynił M. Stolarczyk, pisząc, że „w ostatnich stuleciach to Polska była przedmiotem ekspansji i agresji ze strony Rosji, a nie odwrotnie, tym samym w postrzeganiu Polaków i Polski przez Rosjan kwestie pamięci historycznej i obciążeń z tym związanych nie odgrywały większego znaczenia, w przeciwieństwie do wpływu pamięci historycznej Polaków na postrzeganie Rosjan i Rosji. Świadomość historyczna Rosjan w relacjach polsko-rosyjskich koncentruje się przede wszystkim na: przekonaniu o braku pamięci i wdzięczności Polaków za wyzwolenie Polski spod okupacji niemieckiej przez Armię Czerwoną; burzeniu pomników ku czci poległych żołnierzy armii radzieckiej; wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1919–1920 i zmarłych w polskiej niewoli żołnierzach armii bolszewickiej; dwuletniej okupacji Moskwy przez Polaków w latach 1610–1612”³⁵. Analizując zagadnienie historii jako kwestii spornej w stosunkach polsko-rosyjskich, nie sposób nie zauważyć, że kluczowym elementem tej problematyki są wydarzenia związane z II wojną światową. Federacja Rosyjska jest niezwykle aktywna w działalności polegającej na zaprzeczaniu współodpowiedzialności Związku Radzieckiego za wybuch konfliktu, okupacji przez ZSRR Europy Środkowo-Wschodniej po jego zakończeniu czy też bierności Armii Czerwonej podczas Powstania Warszawskiego, a przez długi czas również odpowiedzialności za dokonanie zbrodni katyńskiej³⁶. Jednocześnie podnoszone są tezy o wyzwolicielskiej działalności Armii Czerwonej w Europie oraz kluczowej roli, jaką ZSRR odegrało podczas II wojny światowej³⁷. Istotnym pozostaje jednak fakt, że propaganda historyczna prowadzona przez Kreml wobec Polski jest realizowana nie tylko w wymiarze zewnętrznym, ale również wewnętrznym, poprzez indoktrynację własnego społeczeństwa. Skutkiem tego jest kształtowanie negatywnego obrazu Polski, wywoływanie antagonizmów, manipulacja narracją oraz wzmacnianie nacjonalizmu. Szczególnie ważne w kontekście tych działań pozostaje zwycięstwo nad faszyzmem, które pełni wręcz rolę mitu narodotwórczego. Politycy na Kremlu w kontekście relacji z byłymi państwami ZSRR niezwykle często i dobitnie podkreślają znaczenie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej oraz takie truizmy jak bratnie narody, historyczne braterstwo czy naród radziecki³⁸. Działania te stanowią narzędzie ideologizacji społeczeństwa rosyjskiego, jak i służą wzmacnianiu pozycji Rosji na arenie międzynarodowej. Konsolidacja społeczeństwa ma na celu wytworzenie przekonania o dziejowej roli państwa rosyjskiego, które oddając wielką ofiarę podczas II wojny światowej, wyzwoliło Europę³⁹. Zwycięstwo ZSRR nad III Rzeszą stanowi podstawowy fundament rosyjskiej tożsamości narodowej, stawiający je na równi z sukcesami cara Piotra I Wielkiego oraz carycy Katarzyny II czy rozbiciem armii Napoleona⁴⁰. Ważnym elementem rosyjskiej polityki historycznej jest również obchodzony 4 listopada Dzień Jedności Narodowej, upamiętniający odbicie w 1612 roku Kremla z rąk wojsk polskich. Został on ustanowiony w miejsce dawnego święta państwowego w ZSRR upamiętniającego rewolucję październikową. Świętu temu nadano zdecydowany kontekst antypolski, a nawet – jak wskazuje E. Ponczek – „antyokcydentalny, jako symbol usunięcia z Kremla okupantów z Zachodu”⁴¹. Dalej zauważył, że „władze i elita polityczna Rosji uważają święto 4 listopada za symbol Rosji wielkomocarstwowej, o wielkim prestiżu w świecie. W tego

³⁵ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce zagranicznej Polski...*, s. 68–69.

³⁶ K. Kącka, *Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia...*, s. 77.

³⁷ L. Pietrzak, B. Cichocki, *Propaganda historyczna...*, s. 3.

³⁸ *Historia jako instrument polityki...* Portal Spraw Zagranicznych, (dostęp: 24.03.2023).

³⁹ J. Darczewska, „*Wojny pamięci*”: *historia, polityka i służby...*, s. 13–37.

⁴⁰ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 107–108.

⁴¹ E. Ponczek, *Od metaforycznej politycznej pamięci zbiorowej...*, s. 193–194.

rodzaju pamięć historyczną wręcznięty jest cel strategiczno-geopolityczny współczesnej Rosji. Czyni się starania, aby akceptowała to rosyjska i światowa opinia publiczna. Symbolika tego święta i jego obchody traktowane są jako soft power, a także okazja do «prężenia mięśni» przez decydentów Rosji⁴².

Dla Kremla wyznacznikiem porządku międzynarodowego oraz uprawnieniem do współdecydowania o jego kształcie jest wkład, jaki Związek Radziecki wniósł w zwycięstwo nad III Rzeszą oraz wielowiekowe przewodnictwo Moskwy na ziemiach ruskich⁴³. Propaganda historyczna pełni istotną rolę w rosyjskim społeczeństwie poprzez mobilizowanie jego poparcia oraz tworzenie przyjaznych warunków do realizowania wszelkich działań wobec otoczenia zewnętrznego⁴⁴. Dyskusje i debaty koncentrują się przede wszystkim wokół wydarzeń mających miejsce podczas II wojny światowej. Spory cechują się niezwykłą intensywnością do tego stopnia, że występują nawet rozbieżności co do dat określonych wydarzeń historycznych. I tak jako przykład można wskazać, że w historiografii radzieckiej wybuch II wojny światowej wielokrotnie datowano na 22 czerwca 1941 roku (rozpoczęcie inwazji III Rzeszy na ZSRR), czyli datę rozpoczęcia Wielkiej Wojny Ojczyźnianej⁴⁵. Należy zauważyć, że jest ona dla większości Rosjan tematem wręcz świętym i nietykalnym. W tym kontekście rosyjskie media często prezentują Polskę jako państwo prowadzące wrogą politykę historyczną wobec Rosji⁴⁶. Innym przykładem może być przyjęcie w Rosji daty zakończenia II wojny światowej – Dzień Zwycięstwa – dnia 9 maja, podczas gdy na Zachodzie jest to data 8 maja, podobnie jak od 2015 roku w Polsce⁴⁷. Wynika to nie tylko z faktu, że moment wejścia w życie aktu kapitulacji Niemiec był według czasu moskiewskiego dniem następnym⁴⁸, ale również z dyskusji na temat tego, które z mocarstw zdecydowało o zwycięstwie⁴⁹.

W rosyjskiej historiografii pojawiały się już od lat dziewięćdziesiątych XX wieku publikacje, w których – jak pisze J. R. Sielezin – „badacze a właściwie propagandziści w służbie rosyjskich służb specjalnych opublikowali prace usprawiedliwiające udział Rosji: w rozbiorach Rzeczypospolitej, wojny polsko-rosyjskiej 1920 r., agresji 17 września 1939 r., deportacji Polaków na wschód Rosji, wybielania antypolskiej polityki Niemiec i usprawiedliwienia sowieckiej polityki po 1945 r. czy też gloryfikowania «rosyjskiej zachłanności politycznej». Również w rosyjskich podręcznikach szkolnych⁵⁰ bądź podręcznikach byłych republik radzieckich, np. Kazachstanu, Ukrainy, sporo jest fałszów antypolskich, a historia Polski jest pomijana bądź

⁴² Ibidem, s. 194.

⁴³ M. Domańska, J. Rogoża, *Naprzód, w przeszłość! Rosyjska polityka historyczna...*, s. 50.

⁴⁴ J. R. Sielezin, *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy*, „Facta Simonidis” 2020, nr 1 (13), s. 54–56.

⁴⁵ T. A. Kisielewski, *Schylek Rosji*, Poznań 2007, s. 189.

⁴⁶ Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, *Raport: Czynniki historyczne w stosunkach Polski z Rosją: wymiar społeczny i kulturalno-naukowy*, <https://ptsn.edu.pl/raport-czynnik-historyczny-stosunkach-polski-rosja-wymiar-spoleczny-kulturalno-naukowy/> (dostęp: 26.03.2023), s. 2–3.

⁴⁷ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o ustanowieniu Narodowego Dnia Zwycięstwa (Dz.U. 2015 poz. 622), art. 1–4.

⁴⁸ M. Mróz, *7–9 maja. 1945 Koniec wojny w Europie*, „Biuro Analiz Sejmowych” 2015, nr 8 (191), s. 1–4.

⁴⁹ A. Skrzypek, *Refleksje nad sąsiedzką historią [w:] Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, red. S. Bieliń, A. Skrzypek, Warszawa 2017, s. 15–16.

⁵⁰ S. Boridzenko, *Polityka historyczna Federacji Rosyjskiej i Związku Radzieckiego wobec Polski na przykładzie opisu agresji ZSRR na Polskę w świetle narracji podręcznikowej*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2019, Vol 61(1)/2019, s. 74–90.

lakonicznie przedstawiana w określonym kontekście”⁵¹. Na tle zagadnień związanych z II wojną światową Polska wciąż jest oskarżana przez Rosję o paktowanie z A. Hitlerem w 1939 roku oraz o przygotowywanie ataku na Związek Radziecki. Warto zasygnalizować, że takie tezy nie pojawiają się wyłącznie w stosunku do ZSRR, ale również państw nadbałtyckich oraz Czechosłowacji. W wielu publikacjach, filmach oraz artykułach prowadzone są niezwykle żywe rozważania mające na celu w jak największym stopniu obarczenie Polski odpowiedzialnością za przyczynienie się do rozpoczęcia II wojny światowej⁵². Wypowiedzi na powyższe tematy publikują nie tylko badacze, historycy czy publicyści, ale przede wszystkim rosyjscy urzędnicy, którzy przecież kreują realizowaną przez Kreml propagandę historyczną. Przykładowo w 2015 roku ambasador Federacji Rosyjskiej w Polsce S. Andriejew stwierdził, że to błędna polityka zagraniczna rządów II RP realizowana w latach trzydziestych XX wieku była skutkiem klęski we wrześniu 1939 roku oraz że polski rząd jest współodpowiedzialny za rozpoczęcie II wojny światowej⁵³. Podobne narracje pojawiły się również na wystawie zorganizowanej w kwietniu 2018 roku na terenie Memoriału Katyńskiego w Rosji. Autorzy niezwykle wyraźnie (i w miejscu przecież nieprzypadkowym) eksponowali los jeńców bolszewickich wziętych do niewoli w latach 1919–1920, wskazując, że spośród 157 tysięcy zmarło nie mniej niż 25–28 tysięcy (znana liczba ofiar zbrodni katyńskiej wynosi blisko 22 tysiące). Ponadto pojawiły się ponownie twierdzenia o braku wdzięczności za ofiarność Armii Czerwonej w Polsce (co przejawia się między innymi poprzez burzenie pomników) oraz o współodpowiedzialności Polski za wybuch II wojny światowej⁵⁴.

Według raportu Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji z 2017 roku do najważniejszych wrogich rosyjskich narracji w kontekście historycznym zaliczono te dotyczące niszczenia pomników sowieckich żołnierzy-oswobodzicieli oraz kwestii współodpowiedzialności Polski za rozpoczęcie II wojny światowej⁵⁵. Warto zaznaczyć, że w 2019 roku Parlament Unii Europejskiej przyjął rezolucję, w której wskazano „zaniepokojenie z powodu starań podejmowanych przez obecne władze Rosji w celu wypaczenia faktów historycznych i zatuszowania zbrodni popełnionych przez radziecki reżim totalitarny oraz [...] że stanowią one niebezpieczny element prowadzonej przeciwko demokratycznej Europie wojny informacyjnej”⁵⁶. Podniesiono również, że „w dniu 23 sierpnia 1939 r. Związek Radziecki i nazistowskie Niemcy podpisały pakt o nieagresji, znany jako pakt Ribbentrop–Mołotow [...] co przyczyniło się do wybuchu drugiej wojny światowej”⁵⁷. W odpowiedzi prezydent W. Putin wygłosił przed szefami Wspólnoty Niepodległych Państw wykład na temat historii stosunków międzynarodowych w przededniu II wojny światowej, w którym zanegował twierdzenia wskazane w rezolucji Parlamentu⁵⁸.

⁵¹ J. R. Sielezin, *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji...*, s. 54.

⁵² Ibidem, s. 50–54.

⁵³ K. Słowiński, *Kwestie historyczne w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 2007–2015*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2021, nr 15, s. 350–351.

⁵⁴ M. Hańderek, *Rosja ofiarą i wyzwolicielką? Putinowska polityka historyczna względem Polski*, „Biuletyn IPN” 2020, nr 4(173), s. 91–98.

⁵⁵ K. Wóycicki, M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko...* (dostęp: 24.03.2023), s. 11–13.

⁵⁶ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19 września 2019 r. w sprawie znaczenia europejskiej pamięci historycznej dla przyszłości Europy (2019/2819(RSP)), pkt 16.

⁵⁷ Ibidem, lit. B i C.

⁵⁸ A. Barynkin, *Kwestie polityki historycznej we współczesnych...*, s. 294.

Poszukując genezy omawianych działań podejmowanych przez Federację Rosyjską wobec Polski, warto wskazać na początek pierwszej dekady XXI wieku. Wraz z dojściem do władzy W. Putina w 2000 roku nastąpiła radykalna zmiana w prowadzonej przez Kreml polityce historycznej. Nastąpiło zakończenie rozliczenia z okresem poradzieckim na rzecz kontroli dyskursu historycznego oraz problematyki z tym związanej. Ograniczono dostępność dokumentów źródłowych, przedłużono okres odtajniania archiwów oraz wprowadzono narrację posługującą się pytaniami o to, dlaczego świat nie docenia dziejowej roli Rosji oraz poświęcenia obywateli ZSRR, a w szczególności Armii Czerwonej za bezinteresownie poniesione ofiary⁵⁹. W tym okresie możemy wyróżnić dwie duże kampanie propagandowe – z 2005 roku (w sześćdziesiątą rocznicę zakończenia II wojny światowej) oraz w 2009 roku (w siedemdziesiątą rocznicę rozpoczęcia II wojny światowej). W tym czasie doszło do ataków za pośrednictwem rosyjskich polityków, dziennikarzy oraz ekspertów, których celem była między innymi Polska⁶⁰.

Znamiennym pozostawał list W. Putina skierowany do Polaków (opublikowany w „Gazecie Wyborczej”) w związku z rocznicą rozpoczęcia II wojny światowej przypadającą na 2009 rok⁶¹. Prezydent Rosji stwierdził z nim, że bez wątplenia można potępić pakt Ribbentrop–Mołotow z 1939 roku, jednakże nie można uznać go za wyłączną przyczynę rozpoczęcia II wojny światowej. Wskazał, iż granice Europy zaczęły być burzone na długo przed 1 września 1939 roku w wyniku anshlusu Austrii oraz zajęcia Czechosłowacji, co było możliwe dzięki ustaleniom podjętym na konferencji w Monachium w 1938 roku. Zauważył, że Rosja formalnie potępiła wskazany pakt, czego nie uczyniły inne kraje. Zauważył, że cmentarze w Katyniu i Miednoje oraz wydarzenia związane z wzięciem do niewoli wielu czerwonoarmistów podczas wojny polsko-bolszewickiej powinny być symbolem wspólnego żalu i pojednania. Wreszcie podkreślił, że ponad 600 tysięcy żołnierzy radzieckich spoczywa na ziemiach polskich, a ponad połowa wszystkich ofiar II wojny światowej to obywatele Związku Radzieckiego⁶². Podkreślił, że po zakończeniu zimnej wojny w kontekście polityki historycznej pojawiła się nowa narracja i wizja historii, lobbowana przede wszystkim przez Polskę oraz kraje nadbałtyckie. Prezentowała ona inne spojrzenie – dotychczas z uwagi na radziecką dominację nieobecne w dyskursie naukowym – na rolę Armii Czerwonej w zwycięstwie nad nazizmem oraz mit Związku Radzieckiego jako wyzwoliciela Europy. Taka narracja w jego ocenie tworzy postawę konfrontacyjną na linii Polska–Rosja oraz niszczy dwa podstawowe filary rosyjskiej polityki historycznej (polityki pamięci)⁶³.

Na koniec warto wskazać na polskie podejście do kwestii historycznych występujące w stosunkach bilateralnych⁶⁴. Trafnie tę kwestię ujął M. Stolarczyk, zauważając,

⁵⁹ J. Darczewska, „Wojny pamięci”: historia, polityka i służby..., s. 13.

⁶⁰ L. Pietrzak, B. Cichoński, *Propaganda historyczna...*, s. 6–28.

⁶¹ 1 września 2009 roku opublikowano książkę pt. *Tajemnice polskie polityki. 1935–1945*, opracowaną na podstawie raportów Służby Wywiadu Zagranicznego Rosji. Zawarto w niej analizy oraz opracowania dowodzące, że Polska w porozumieniu z III Rzeszą planowała agresję na ZSRR, rozbiór Czechosłowacji i Litwy, oraz atak na kraje nadbałtyckie. Źródło: J. R. Sielezin, *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji...*, s. 50.

⁶² K. Fedorowicz, *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989–2010*, Poznań 2011, s. 154–155.

⁶³ A. Nikžentaitis, *Kultura pamięci i polityka historyczna w dzisiejszej Rosji*, „Acta Baltico-Slavica” 2018, nr 42, s. 49.

⁶⁴ Zob. szerzej: J. Diec, *Polski odbiór rosyjskiej polityki historycznej [w:] Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2017, s. 51–59.

że: „Postrzeganie Polski jako ofiary historycznej ekspansji Rosji powodowało utrzymywanie się emocjonalnego stosunku do niej jako sprawcy wszelkiego zła w polskiej polityce. Polityka historyczna kolejnych polskich rządów w okresie pozimnowojennym skutecznie takie postrzeganie Rosji i Rosjan wzmacniała. Stałą tendencją utrzymującą się w polskich mediach było, że o Rosji pisano tylko w aspekcie negatywnym. [...] Dominujące w polskim społeczeństwie negatywne stereotypy wobec Rosjan i Rosji bardzo skutecznie były podtrzymywane i wzmacniane także przez pozostałe środowiska opiniotwórcze w naszym kraju”⁶⁵.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania potwierdziły przyjętą hipotezę badawczą. Propaganda historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich pozostaje jednym z kluczowych punktów spornych między oboma krajami. Zarówno Rosja, jak i Polska mają wiele nierozwiązanych problemów w ich bilateralnych relacjach, ale to wspólna historia wzbudza najwięcej emocji i kontrowersji. Rosyjska propaganda historyczna wobec Polski koncentruje się na kilku kluczowych obszarach, które mają na celu umocnienie wizerunku Rosji i oskarżenie Polski o współodpowiedzialność za niektóre wydarzenia historyczne. Do najważniejszych wniosków z badań należy zaliczyć:

1. Rosyjska propaganda historyczna skupia się na zmniejszeniu odpowiedzialności Związku Radzieckiego za wybuch II wojny światowej oraz za okupację Europy Środkowo-Wschodniej po zakończeniu wojny. W kontekście Polski Rosja próbuje ukazać Armię Czerwoną jako wyzwoliciela Polski spod okupacji niemieckiej i pomijać inne aspekty jej działań, takie jak zbrodnia katyńska czy bierność podczas Powstania Warszawskiego.

2. Działania rosyjskie mają na celu kształtowanie negatywnego wizerunku Polski, wzmacnianie antagonizmów i manipulację narracją w społeczeństwie rosyjskim. W tym kontekście zwycięstwo ZSRR nad III Rzeszą pełni rolę rosyjskiego mitu narodotwórczego, wzmacniając pozycję Rosji na arenie międzynarodowej.

3. Rosyjska polityka historyczna jest realizowana poprzez ustanawianie świąt narodowych, takich jak Dzień Jedności Narodowej, który jest obchodzony w Rosji jako symbol wyzwolenia Moskwy z rąk polskich wraz z kontekstem antypolskim.

4. Rosja używa manipulacji i dezinformacji, aby narzucić swoją narrację historyczną dotyczącą roli ZSRR w wyzwoleniu Europy oraz zmniejsza rolę innych państw w tym zakresie

5. Od momentu dojścia W. Putina do władzy w 2000 roku Rosja radykalnie zmieniła swoją politykę historyczną wobec Polski, wprowadzając kontrolę dyskursu historycznego oraz wspierając narrację gloryfikującą rolę Armii Czerwonej podczas II wojny światowej.

⁶⁵ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce zagranicznej Polski...*, s. 48 i 260–265.

Bibliografia

- Aleksandrowicz T.R., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa w ujęciu systemowym. Budowanie zdolności defensywnych i ofensywnych w infosferze*, Warszawa 2021.
- Antonovich P., *Cyberwarfare: Nature and Content*, „Military Thought” 2011, Vol. 20, No. 3.
- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004.
- Barynkina A., *Kwestie polityki historycznej we współczesnych stosunkach polsko-rosyjskich* [w:] *Polska i Rosja w zmieniającej się Europie*, red. K.A. Wojtaszczyk, I.N. Novikova, Warszawa 2022.
- Bebber R., *Information War and Rethinking Phase 0*, „Journal of Information Warfare” 2016, Vol. 15 Issue 2.
- Bernays E.L., *Propaganda*, New York 1928.
- Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006.
- Boridzenko S.: *Polityka historyczna Federacji Rosyjskiej i Związku Radzieckiego wobec Polski na przykładzie opisu agresji ZSRR na Polskę w świetle narracji podręcznikowej*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2019, Vol. 61(1)/2019.
- Darczewska J., „*Wojny pamięci*”: *historia, polityka i służby specjalne Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2019, nr 20/19.
- Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej Operacja Krymska – studium przypadku*, „Punkt widzenia” 2014, nr 42.
- Denning D.E., *Wojna informacyjna i bezpieczeństwo informacji*, Warszawa 2002.
- Diec J., *Polski odbiór rosyjskiej polityki historycznej* [w:] *Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2017.
- Dobek-Ostrowska B., Frasz J., Ociepka B., *Teoria i praktyka propagandy*, Wrocław 1997.
- Dobek-Ostrowska B., *Komunikowanie polityczne i publiczne. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2007.
- Domańska M., Rogoża J., *Naprzód, w przeszłość! Rosyjska polityka historyczna w służbie „wiecznego” autorytaryzmu. Raport OSW*, Warszawa 2021.
- Ellul J., *Propaganda: The formation of mens attitudes*, New York 1973.
- Fedorowicz K., *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989–2010*. Poznań 2011.
- Giles K., *The Next Phase of Russian Information Warfare*, Riga 2016.
- Hańderek M., *Rosja ofiarą i wyzwolicielką? Putinowska polityka historyczna względem Polski*, „Biuletyn IPN” 2020, nr 4(173).
- Jach A., *Pamięć historyczna jako przejaw polonocentryzmu w spojrzeniu na historię relacji polsko-rosyjskich* [w:] *Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2017.
- Kącka K., *Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia, mechanizmy działania – przykład Polski* [w:] *Narracje pamięci: między polityką a historią*, red. K. Kącka, J. Piechowiak-Lamparska, A. Ratke-Majewskiej, Toruń 2015.
- Kisielewski T.A., *Schyłek Rosji*, Poznań 2007.

- Libicki M.C., *What is information warfare?*, Washington D.C. 1995.
- Lucas E., Pomerantsev P., *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe. A Report by CEPA's Information Warfare Project in Partnership with the Legatum Institute*, Washington 2016.
- Mróz M., 7–9 maja 1945 Koniec wojny w Europie, „Biuro Analiz Sejmowych” 2015, nr 8(191).
- Nikžentaitis A., *Kultura pamięci i polityka historyczna w dzisiejszej Rosji*, „Acta Baltico-Slavica” 2018, nr 42.
- Pietrzak L., Cichocki B., *Propaganda historyczna Rosji w latach 2004–2009*, Warszawa 2009.
- Report: Czynniki historyczne w stosunkach Polski z Rosją: wymiar społeczny i kulturalno-naukowy*, Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, <https://ptsm.edu.pl/raport-czynnik-historyczny-stosunkach-polski-rosja-wymiar-spoeczny-kulturalno-naukowy/> (dostęp: 26.03.2023).
- Ponczek E., *Od metaforycznej polityzacji pamięci zbiorowej do refleksji teoretycznej dotyczącej polityki historycznej*, „Studia Politologiczne” 2015, Vol 37.
- Historia jako instrument polityki zagranicznej Rosji*, Portal Spraw Zagranicznych, <https://psz.pl/115-strefa-wiedzy/historia-jako-instrument-polityki-zagranicznej-rosji> (dostęp: 24.03.2023).
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19 września 2019 r. w sprawie znaczenia europejskiej pamięci historycznej dla przyszłości Europy (2019/2819(RSP)).
- Sielezin J.R., *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy*, „Facta Simonidis” 2020, nr 1(13).
- Skrzypek A., *Refleksje nad sąsiedzką historią [w:] Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek. Warszawa 2017.
- Słowiński K., *Kwestie historyczne w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 2007–2015*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2021, nr 15.
- Stolarczyk M., *Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992–2015*, Katowice 2016.
- Tokarz T., *Problem subiektywizmu w konstruowaniu narracji historycznej*, „Kultura i Historia” 2005, nr 8/2005, <http://www.kulturalihistoria.umcs.lublin.pl/pl/archives/204> (dostęp: 23.03.2023).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o ustanowieniu Narodowego Dnia Zwycięstwa (Dz.U. 2015 poz. 622).
- Volkoff V., *Krótką historią dezinformacji. Od konia trojańskiego do Internetu*, Bielany Wrocławskie–Kobierzyce 2022.
- Wóycicki K., Kowalska M., Lelonek A., *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce. Program Bezpieczeństwo i Obronność*, Warszawa 2017, <https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/RAPORT-Rosyjska-wojna-dezinformacyjna-przeciwko-Polsce.pdf> (dostęp: 24.03.2023).

SUMMARY

Jacek Kiera

The Memory War or propaganda: Historical politics as an object of Polish-Russian relations

The objective of this article is to identify the determinants, nature and implications of historical policy as a foreign policy tool of the Russian Federation. Furthermore, it is to understand the role of historical propaganda as an instrument of Russia's foreign policy towards Poland and to identify its impact on bilateral relations. According to the adopted research hypothesis, Russia uses historical events to realise its interests towards Poland, which boils down to controlling the historical narrative on a global scale, affirming the role of the superpower as the victor of World War II and shaping national identity. The article uses the method of content analysis and political discourse analysis to understand and show how historical propaganda is created, disseminated and how it affects Polish-Russian relations. The study was based on an analysis of source materials, including media messages, official statements by politicians and academic publications.

Key words: propaganda, historical policy, information warfare, foreign policy of the Russian Federation, Polish-Russian relations.

RÉSUMÉ

Jacek Kiera

La guerre des mémoires ou la propagande: La politique historique comme objet des relations russo-polonaises

Le terme de propagande historique combine des éléments des termes propagande et politique historique. La propagande est un effort systématique de formation de l'opinion publique, dans le but d'influencer les attitudes du public à l'égard d'une idée ou d'un groupe particulier. La politique historique, quant à elle, associe des événements passés à des objectifs politiques dans le but d'influencer la perception de l'histoire. La politique historique est donc une interprétation du passé à des fins politiques, sans viser l'objectivité ou la vérité historique. Elle fait toujours partie des activités de nombreux états, dont la Fédération de Russie, dans le cadre de la guerre de l'information menée par le Kremlin.

La guerre de l'information n'a pas de définition unique et universellement acceptée, étant interprétée différemment par les chercheurs russes et occidentaux. Les définitions occidentales se concentrent sur l'utilisation militaire, stratégique, opérationnelle et tactique de l'information, tandis que la Russie considère la guerre de l'information comme une campagne d'influence globale, qui ne se limite pas à la période de guerre. La stratégie russe se concentre donc sur la confusion et la paralysie de l'adversaire au sens large, par opposition au modèle occidental fondé sur la persuasion d'un contenu donné. Les activités russes dans le domaine de l'information, telles que la diffusion de la désinformation par le biais de divers médias, visent à poursuivre des intérêts politiques spécifiques, souvent en falsifiant l'histoire et en manipulant l'opinion publique.

L'histoire dans les relations russo-polonaises est l'une des questions clés. Le point de vue russe se concentre sur des sujets tels que le manque de gratitude de la Pologne

pour la libération par l'Armée rouge et des événements historiques importants tels que la guerre polono-bolchévique. Les relations bilatérales sont également marquées par un différend sur la Seconde Guerre mondiale, dans lequel la Russie cherche à minimiser la responsabilité soviétique dans le déclenchement de la guerre et à mettre l'accent sur son rôle de libérateur de l'Europe. Dans le même temps, la thèse du rôle clé de la Pologne en tant qu'État responsable du déclenchement du conflit est mise en avant. Le Kremlin poursuit une politique historique internationale, façonnant une image négative de la Pologne dans ce contexte. Ces actions visent à consolider idéologiquement la société russe et à renforcer la position internationale de la Russie.

Mots clés: politique historique, propagande, guerre de l'information russe, politique étrangère de la Fédération de Russie à l'égard de la Pologne, relations russo-polonaises.

Data wpływu artykułu: 29.10.2023 r.

Data akceptacji artykułu: 29.12.2023 r.